

Slöseri att inte genast införa timdebitering av hushållsel

Dagens Nyheter den 11 november 2011

Sedan avregleringen av elmarknaden 1996 ligger ansvaret för att investera i ny elproduktion till stor del på marknadens aktörer. Många är dock skeptiska till om vinstdrivande bolag är de mest lämpade för att främja en välfungerande, miljövänlig och effektiv elförsörjning. Staten bedriver därför en aktiv energipolitik med hjälp av lagstiftning, skatter och subventioner. Dessutom kontrollerar staten delar av produktionen genom Vattenfall samt det högspända stamnätet genom Svenska Kraftnät.

Frågan om hur man får till stånd effektiva investeringar på den svenska elmarknaden är av central betydelse, inte minst med tanke på att den svenska kärnkraften är ålderstigen och behöver ersättas. På uppdrag av Expertgruppen för miljöstudier har vi därför utrett investeringsincitamenten på den svenska elmarknaden. Vårt huvudbudskap är att fler aktörer på marknaden och mer decentraliserade beslut skulle främja samhällsekonomiskt lönsamma investeringar. Vi överlämnar nu en rapport till regeringen med fyra konkreta förslag.

1. Öppna för att andra än de nuvarande bolagen ska få äga ny svensk kärnkraft. Den nordiska elmarknaden är koncentrerad såtillvida att enskilda producenter främst är stora på sina hemmamarknader. I Sverige förstärks dessutom marknadskoncentrationen av att elbolagen samäger kärnkraften. På en koncentrerad marknad riskerar stora aktörer att medvetet underinvestera för att upprätthålla ett långsiktigt högt elpris. Det finns därför ett värde med flera producenter på marknaden. Elmarknaden omgärdas dock av inträdesbarriärer, bland annat genom restriktioner om var och hur många kärnkraftverk som får byggas. Likväl erbjuder riksdagens beslut om att befintlig kärnkraft nu får ersättas med ny, en möjlighet att bryta samägandet och öppna för nya aktörer på marknaden.

Vi föreslår ett anbudsförfarande där bolag konkurrerar om att få bygga och driva de nya svenska kärnkraftverken. Detta öppnar även för elintensiv industri som delägare i kärnkraft, på samma sätt som i Finland.

2. Slopa lagen om att endast stamnätsföretag, i praktiken Svenska Kraftnät, får bygga utlandsförbindelser. Ett pålitligt stamnät med välanpassad kapacitet är av fundamental betydelse för att elmarknaden ska fungera effektivt. Flaskhalsar i stamnätet begränsar ibland handeln med el och leder då till prisskillnader mellan olika områden av den nordiska marknaden. Om till exempel elen är billigare i Norge än i Sverige beror det på flaskhalsar som begränsar exporten av el från Norge till Sverige. Stora prisskillnader mellan länderna antyder ett högt värde av nya utlandsförbindelser eftersom handelsvinsterna av att sälja billig el till ett högre pris utomlands blir stora. På en konkurrensriktig stamnätsmarknad skulle omfattande flaskhalsar driva fram nätinvesteringar. Stamnätet är dock inte konkurrensutsatt. Tvärtom har Svenska Kraftnät i praktiken statligt monopol

på nya nätförbindelser med utlandet. Som EU:s konkurrensmyndighet har påtalat utgör utövandet av monopolmakt i stamnätet ett konkurrensmässigt problem.

Vi anser att det finns utrymme för förbättrad konkurrens i stamnätet genom att privata intressenter får tillstånd att bygga nätkapacitet på marknadsmässiga grunder.

3. Inför en reglering som tvingar elhandelsbolagen att erbjuda hushållen timvis debitering. Ny teknologi i form av smarta nät och tim-mätning innebär att hushållen kan tjäna på att reducera sin elförbrukning under timmar med höga priser eller förskjuta förbrukningen till timmar på dygnet när efterfrågan och elpriset är låga. En timvis flexibel efterfrågan leder till stabilare priser och förbrukning över dygnet, och därigenom till ett bättre utnyttjande av produktionskapaciteten. Sverige har redan gjort stora investeringar i smarta nät och i dag samlar nätbolagen in en betydande mängd data om hushållens timvisa elförbrukning. Trots detta erbjuder inte elhandlarna hushållen timvis debitering av förbrukningen. En orsak kan vara att bolagen förlorar på att hushållen förbrukar mera el när den är billig i stället för dyr.

Att inte omgående erbjuda timvis debitering till de hushåll, vars timvisa elförbrukning redan i dag samlas in och lagras, förefaller vara resursslöseri.

4. Behåll den kommunala vetorätten och tillåt även fortsättningsvis kommunala avgifter på förnybar energi. Investeringer framhäver den kommunala vetorätten som en viktig begränsande faktor för investeringar i förnybar energi, speciellt för landbaserad vindkraft. Till exempel utnyttjar vissa kommuner vetorätten till att begära ekonomisk kompensation från investerarna. Förslag om att slopa vetorätten har därför förts fram: tillståndsprocessen ska i stället centraliseras och främst baseras på den nuvarande miljöprövningen.

Vi är tveksamma till om en centraliserad administrativ process förmår ta hänsyn till investeringarnas fulla kostnader och värden på lokal nivå. En lokal avgift framförhandlad mellan kommuner och investeringar återspeglar bättre investeringens värden och kostnader och utgör därför ett värdefullt komplement till miljöprövningen.

Spelreglerna på elmarknaden förändras ständigt. Två aktuella ändringar är omdebatterade.

- Den första november delades Sverige in i fyra prisområden. Numera skiljer sig elpriset mellan Luleå, Sundsvall, Stockholm och Malmö. Vi välkomnar denna utveckling eftersom lokala elpriser bättre återspeglar både värdet av att bygga såväl elnät som elproduktion och var det är lönsamt att lokalisera elintensiva företag.

- Den första januari nästa år öppnas den gemensamma marknaden för elcertifikat mellan Sverige och Norge. Elcertifikaten är ett marknadsbaserat stödssystem för att främja produktion av förnybar energi. Vi är positiva till att bredda certifikatmarknaden då en större marknad innebär att samma mängd förnybar el kan produceras till lägre kostnad.

Sammantaget uppfattar vi mera marknad snarare än återreglering som receptet på en miljövänlig och effektiv elförsörjning. En fördel med marknader är priser som signalerar var värdet av nya investeringar är som högst. Det är tveksamt om en central detaljstyrning på samma sätt kan leda till effektiva investeringar.

Två av våra förslag, tillståndet till privat ägande i stamnätet och bevarandet av den kommunala vetorätten, handlar om att skapa eller bevara en marknad. Syftet med de två andra förslagen, öppnandet för nya ägare av kärnkraften samt införandet av timpriser, är att stärka marknaden.

Sven-Olof Fridolfsson, fil dr i nationalekonomi, verksam vid forskningsprogrammet Elmarknadens ekonomi vid Institutet för Näringslivsforskning (IFN).

Thomas Tangerås, docent i nationalekonomi, chef för forskningsprogrammet Elmarknadens ekonomi vid IFN.